

דף שבועי

בס"ד

פרשת וזאת הברכה, תשפ"ב, מספר 1437

יהושע ומשה: לצמוח בצל מנהיג חלק ב

אריה ארזי

בתהליך שלושה נציגים מכל שבט, שנועדו להקים משלחת אחת שתפקידה לחלק את הארץ לשבעה חלקים אשר יחולקו בגורל לשבטים. משה, מורו הגדול של יהושע, לא חש צורך לשתף אחרים בהנהגה, וראה לכך אנו מוצאים בפרשת "יתרו". יתרו, כוהן מדין, יעץ למנות לו עוזרים שהם שרי האלפים וכו' (שמ' יח:יז-כו), על מנת שלא יכרע תחת העומס המוטל עליו. רק לאחר שניתנה עצת יתרו שמע משה בקולו ויישם אותה. לעומת זאת, השיתופיות היא קו מרכזי בדרכו של יהושע, כאמור לעיל, ובכך הוא שונה ממורו משה.¹

ב. יהושע ידע להיות תקיף; אמירתו היא בלשון פקודה "וַיֵּצֵא", ולא "ויאמר"; "ויקרא"; או "ויגד". עם זאת הוא מגלה רגישות למצב של העם, שכן תוכן הציווי: "הִכִּינוּ לָכֶם צִידָה" מראה על רגישותו.

ג. בנוסף, בצד תקיפותו ידע יהושע לפנות אל הסובבים אותו בצורות ביטוי שונות בהתאם למצב: "אָמַר" (א:יב); "וַיִּקְרָא" (ד:ד); "וַיְבָרְכֵהוּ" (יד:יג). ריבוי פעלים זה מעיד על יכולתו החברתיות של יהושע, היודע בכישרון רב להתאים את סגנונו למצב ולאנשים שאליהם הוא פונה. התאמת דפוס הפעולה של המנהיג למצב, למשימה ולאנשים, נתפסת על ידי חוקרי מנהיגות כמאפיין מנהיגותי חשוב, והיא קשורה ליכולות פרו סוציאליות. במילים אחרות, יהושע היה מנהיג של אנשים, בניגוד למשה שהיה מנהיג של אומה. הדבר מוצא את ביטוי בפסוק המספר על כך שיהושע בחר ללון יחד עם העם: "וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם" (יה' ח:ט). זאת בניגוד למשה שנטה אתאוהלו מחוץ למחנה.²

ד. יהושע התייחס לצרכים הבסיסיים ביותר של העם. צרכים, כמו אספקת אוכל, שחייבים

מאמר זה הוא המשך למאמר שפורסם השנה בדף השבועי לפרשת "פינחס". בחלק א' הראינו שיהושע המשיך את מורשת רבו משה בשני היבטים מרכזיים: א. הנחלת הארץ לבני ישראל. ב. לימוד אמונה בקב"ה ושמירת מצוותיו. אבל דרכו להשגת היעדים האלה הייתה שונה מזו של משה. יהושע התברך בתכונות של מנהיג, שהם: ביטחון עצמי, אופטימיות, פרואקטיביות, ואמונה במסוגלות העצמית שלו ושל העם.

קרוב אל העם

נראה כי מערכת הקשרים והיחסים של יהושע עם העם הייתה טובה אף יותר מאשר היחסים של משה עם צאן מרעיתו. נתון זה מתקשר למרכיב השלישי של תכונות ההנהגה שציינו במאמר לפרשת "פינחס", והוא היכולות של המנהיג ליצור, לקיים ולטפח קשרים חברתיים.

הבה נעיין בדיבור הראשון של יהושע כמנהיג:

וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ אֶת שְׁטָרֵי הָעָם לְאָמֹר. עָבְרוּ בְּקֶרֶב הַמִּחְנֶה וְצִוּוּ אֶת הָעָם לְאָמֹר הִכִּינוּ לָכֶם צִידָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לְבֹא לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם לְרֶשֶׁתָּהּ (יה' א:י-יא).

ניתן לזהות כאן מספר מאפיינים משמעותיים באישיותו כמנהיג, שחלקם יבואו לידי ביטוי גם בשלבים מאוחרים יותר של הנהגתו:

א. מתחילת דרכו כמנהיג השתדל יהושע לשתף גורמים נוספים בהנהגה, והוא פנה אל השוטרים כדי להסתייע בהם כדרג ביניים. כך גם בפרשת הגבעונים, שהתחזו בעורמה לבני עם שבא מרחוק (פרק ט'). יהושע הקשיב לדעת נשיאי העדה וקיבל את דעתם באשר לגורל הגבעונים. בהמשך, במהלך חלוקת הארץ לנחלות השבטים (פרק י"ח), יהושע שיתף

* אריה ארזי סמנכ"ל בדימוס מאוניברסיטת בר אילן, עוסק בפיתוח מנהיגות, פיתוח מנהלים, ובניהול.

1 ברוב דרכו כמנהיג פעל משה לבדו או עם אהרון שנבחר על ידי הקב"ה לסייע למשה. לענ"ד אין מדובר בשיתוף בהנהגה.
2 יכולת התקשורת של יהושע מתבטאת גם בדרכו בניהול משברים דיפלומטיים. כך עם בני יוסף בפרק י"ז.

דברים אלה מעמידים את משה כחמה ואת יהושע כלבנה, כפי שמצוי במדרשים ובגמרא. אפשר להבין שדבריו של הזוהר מכוונים לומר שמשה גדול מיהושע, אך יתכן שהזוהר רומז לכך, שאין מדובר כאן על היררכיה, אלא על דרכים אחרות של הנהגה. זאת ועוד, ישנה כאן הבנה שלפיה היו ליהושע כישורי מנהיגות עוד בצעירותו, אבל כל עוד הוא חסה באורו העז של משה המושל לחמה, לא יכלו יכולותיו אלה לבוא לידי ביטוי. מששקעה שמשו של משה התגלו יכולותיו של יהושע בכל עוצמתו, והן אלה שסייעו לו להמשיך ולהוביל בהצלחה רבה את העם אל היעדים שקבע משה: הנחלת הארץ ואמונה חזקה באלוקים.

באור זה יש לקרוא את הפסוקים הראשונים שכתב יהושע עצמו בראש ספרו:

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר: מֹשֶׁה עֶבְדִּי מָת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אֲתָה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (יה' א:א-ב).

הקב"ה כביכול אומר ליהושע 'הגיע זמנך. משה עבדי מת ומעתה עתידים אורך וטבעך להתגלות ועליך לקום, במשמעות הסמלית של קימה זו,⁵ ולמלא את שליחותך. זו השליחות שבסופה מעיד הכתוב על מי שנקרא משרת משה עבד ה': וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון עֶבֶד ה' בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים (יה' כד:כט).

המשרת הנאמן המשיך וקיים את צוואת מורו ורבו, ועמד בהצלחה ביעדים שהועברו אליו ממשה. יהושע גרם נחת רוח לאביו שבשמיים ולכן זכה בדומה למשה להיקרא עֶבֶד ה'. הלוואי שיזכו בני דורנו ומנהיגיו למקצת שבמקצת ממידותיו ויכולותיו של יהושע.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](https://www.facebook.com/dafshv)
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

היו לטפל בהם מרגע שתמה ירידת המן והסתלק הענן. מאפיין זה נמצא בהתאמה מלאה למודל הצרכים של מסלאו.³ בכך יהושע שונה ממשה, שלאורך כל תקופת הנהגתו מצא פחות עניין וצורך בסיפוק צורכי הקיום הבסיסיים של העם הנווד במדבר וזועק למזון ולמים.

כל מי שקורא בחומש מוצא כי הנהגתו של משה הייתה רצופה במשברים הנוגעים ליחסיו עם העם ועם הקב"ה, וליכולתו לגייס את העם למען המטרה של ההליכה אל הארץ. לעיתים, תוצאות המשברים היו עונשים קשים לעם הסורר. לעומת זאת, איננו מוצאים דברים מעין אלה בספר יהושע. נראה כי בימי משה – אשר עליו אמר הקב"ה "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ" (במ' יב:ח) – הייתה קרבה מקסימלית בינו לבין הקב"ה, אבל היה מתח שנבע מריחוק בינולבין העם. מתח זה יצר משברים. לעומת זאת, יהושע מצטייר כמנהיג יותר ארצי, מקושר ומחובר לעם, שזכה בתקופת הנהגתו לשיתוף פעולה מירבי עם עמו. ואכן, על הנהגתו מעיד הכתוב: "וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל" (יה' כד:לא).

למרות כל התיאור לעיל, יש הטוענים כי יהושע לא היה בעל תכונות של מנהיג, לא רצה להיות מנהיג, וכל מה שהיה בו הוא קיבל ממשה שסמך עליו את ידיו. אחרים מציינים את מעמדו הלא מנהיגותי בימי משה ולא נאריך בכך. אין אנו יודעים אם יהושע רצה להיות מנהיג, שכן אין התייחסות לכך בכתובים, וייתכן שהוא היה שלם עם מעמדו כמשרת משה. מנגד, התורה מעידה דווקא על משה שלא רצה בהנהגה, והשתדל ככל יכולתו שלא לקבל את המינוי.

החמה והלבנה

הזוהר הקדוש מבחין בין משה ליהושע:⁴
 בוא וראה: משה היה בבחינת השמש ורצה להיכנס לארץ, אמר לו הקב"ה: משה, כשבא אור השמש הרי נכללה הלבנה (=יהושע) בתוכו. עתה, שאתה הוא השמש, איך יעמדו יחד השמש והלבנה, הרי הלבנה אינה מאירה אלא בשעה שהשמש נאסף.

גם הנצי"ב בפירושו מביע את אותו הרעיון ממש, באומרו:

מעלה הדבר מובן, דכשם שאין הלבנה זורחת אלא בשעה שהחמה נוטה לשקוע. כך לא היה יכול יהושע לזרוח בעוד אור פני משה היה זורח בגבורה.

3 תמצית של המאמרים שנכתבו על תאוריית הצרכים של מסלאו ניתן לקרוא במאמרי "ברכת הכהנים - מודל הצרכים של בני העם היהודי", באתר דעת ובאתר שלי.

4 ספר הזוהר, פרשת שלח, קנ"ז (ע"פ תרגום "הסולם").

5 כמו (בר' לז:ז): "קָמָה אֶלְמָתִי וְגַם נִצְבָּה", ואולי גם במשמעות של לקום מאוירת האבל על פטירתו של משה.